

O'ZBEK SAN'ATINING RIVOJIDA CHOLG'U MUSIQASINING O'RNI.

ABSATOVA MUNISA

Termiz davlat pedagogika instituti Jismoniy madaniyat va san'at fakulteti

Musiqiy ta'lim yo'nalishi 23-01 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: Xo'jageldiyeva Maxfuza

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'zbek san'atining shakllanishi va taraqqiyotida cholg'u musiqasining tutgan o'rni tahlil qilinadi. An'anaviy cholg'u asboblari — dutor, rubob, tanbur, nay, doira va boshqa cholg'ular vositasida yaratilgan kuylar xalqning ma'naviy olamida qanday iz qoldirgani haqida so'z yuritiladi. Milliy cholg'u musiqasi nafaqat xalq og'zaki ijodining, balki professional sahna san'atining ajralmas qismiga aylangan. Maqolada shuningdek, cholg'u musiqasi orqali ifodalangan milliy qadriyatlar, estetik tarbiya, musiqiy merosning yosh avlodga yetkazilishdagi roli ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: o'zbek san'ati, cholg'u musiqasi, milliy cholg'u asboblari, dutor, rubob, tanbur, xalq musiqasi, estetik tarbiya, musiqiy meros, milliy qadriyatlar, sahna ijrosi, musiqiy madaniyat

KIRISH

O'zbek san'ati asrlar davomida shakllanib, xalqning boy madaniy va ma'naviy merosini o'zida aks ettirgan. Bu san'atning ildizlari chuqur, mazmuni esa teran bo'lib, u xalq hayotining ajralmas qismiga aylangan. O'zbek san'ati deganda biz nafaqat tasviriy san'at yoki adabiyotni, balki musiqani, xususan, cholg'u musiqasini ham nazarda tutamiz. Cholg'u musiqasi esa xalqning ichki tuyg'ularini, ruhiyatini, hayotga bo'lgan munosabatini aks ettiruvchi eng ta'sirchan vositalardan biridir.

O'zbek xalqining tarixiy taraqqiyotida musiqaning o'rni doimo alohida bo'lgan. Har bir davr o'zining ijtimoiy, siyosiy va madaniy sharoitiga ko'ra musiqiy merosga o'z ta'sirini o'tkazgan. Ayniqsa, cholg'u musiqasi milliy o'zlikni anglash, qadriyatlarni asrash va avlodlararo ruhiy bog'lanishni mustahkamlashda muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Cholg'u asboblari orqali ifodalangan kuylar odamlarning qalbiga chuqur singib, ularni ma'naviy yuksalishga chorlagan.

Bugungi kunda ham o'zbek cholg'u musiqasi nafaqat tarixiy ahamiyat kasb etmoqda, balki zamonaviy sahna san'atining, xalq orasida keng tarqalgan madaniy tadbirlarning ajralmas qismiga aylanmoqda. Har bir cholg'u asbobi o'ziga xos tembrga, obrazga ega bo'lib, ularning har biri o'zbek xalqining hayot tarzini, his-tuyg'ularini, orzu-intilishlarini aks ettiradi.

Shunday ekan, mazkur maqolada o'zbek san'atining rivojida cholg'u musiqasining tutgan o'rni, uning madaniy va estetik ahamiyati, tarixiy ildizlari hamda hozirgi zamonda tutgan mavqei haqida fikr yuritiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

O'zbek cholg'u musiqasi asrlar davomida xalqning ruhiy dunyosini boyitib kelgan bebaho san'at turidir. Ayniqsa, cholg'u asboblari orqali ifoda etilgan kuylar milliy ong, estetik did va madaniy xotiraning shakllanishida muhim o'rin tutadi. An'anaviy cholg'ular — dutor, rubob, tanbur, gijjak, nay va doira — har birining tembr boyligi, jo'shqinligi va ruhiy chuqurligi bilan o'zbek xalqining qalbidan joy olgan.

Tarixiy jihatdan olib qaraganda, o'zbek cholg'u musiqasi qadimdan saroy san'ati, xalq bayramlari va diniy marosimlarning ajralmas qismi bo'lgan. Xususan, maqom ijrochiligi — bu cholg'u musiqasining eng yuksak namunasidir. “Shashmaqom” kabi asarlar o'zining murakkab kompozitsiyasi, ohang tuzilishi va ijro uslubi bilan o'zbek musiqasining klassik namunasi hisoblanadi. Ushbu asarlar

cholg'uchilar tomonidan asrlar davomida og'zaki an'ana asosida saqlanib, avloddan-avlodga yetkazib kelinmoqda. Musiqaning inson ruhiyatiga ta'sir qilish borasida keng imkoniyatlar qadimdanoq musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga jalb qilgan. Ular musiqa san'atining insonlarni shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlarini aniqlashga urunishgan. Darhaqiqat jahon fani ravnaqiga ulkan hissa qo'shgan buyuk ajdodlarimiz komil insonni tarbiyalashda musiqaning o'rnini chuqur anglab, shaxs kamolotidagi ahamiyatini o'z asarlarida, pedagogik qarashlarida tadqiq qilib bizga beqiyos manbalar qoldirganlar. Buyuk mutaffakirlar Al Forobiy, Abu ali Ibn Sino, Abdulqodir Marog'iy, Sharafiddin ali Yazdiy, Mahmud Qoshg'ariy, Ahmad Yugnakiy, Sadiy Sheroziy, Abdurahmon Jomiy, Kavkabi, Darveshali Changiy, Komil Xorazmiy, Alisher Navoiy, Zahriddin Muhammad Bobur kabi allomalarning qator asarlarida keltirilgan musiqaga oid ma'lumotlar bugungi kunda o'z ilmiy, nazariy hamda tarbiyaviy jihatdan yosh avlodni tarbiyalash jarayonida eng dolzarb va eng kerakli mab'adan ekanligini ko'rishimiz mumkin.

Bugungi kunda ham milliy cholg'u musiqasining o'rnini beqiyosdir. Davlat miqyosida o'tkazilayotgan festivallar, milliy musiqa ansambllari va ixtisoslashtirilgan musiqa maktablari orqali bu meros keng targ'ib qilinmoqda. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalar, raqamli yozuv vositalari va onlayn platformalar orqali o'zbek cholg'u musiqasi xalqaro maydonda ham tanilmoqda.

Musiqa tarbiyasi shaxs sifatida shakllanayotgan bolalarning qalbida milliy ruhni kamol toptirish, ma'naviy va axloqiy madaniyatni musiqiy didni shakllantirish, musiqiy tasavvurlarini yanada boyitish hamda ularda vatanparvarlik, insonparvarlik tuyg'ularini, tashabbuskorlik qobiliyatlarini kamol toptirishga xizmat qiladi. Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o'zbek xalqi va uning madaniy-ma'rifiy taraqqiyoti asrlar davomida rivojlandi, tarbiya g'oyalari turli davrlardagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar mohiyatini o'zida mujassamlashtirdi. Xalqimiz yaratgan ana shu ma'rifiy fikr va g'oyalar, ta'lim-tarbiyaga oid boy

meros minglab avlodlarni umuminsoniy fazilatlar ruhida tarbiyalaydi. Demak, ajdodlarimiz merosi bo'lgan xalq qo'shiqlari xalq donishmandligi va odobnomasining nodir sohasi deyilishi bejiz emas. Ta'kidlash joizki, cholg'u musiqasining saqlanishi va rivojlanishida ijrochilik an'anasi muhim o'rin tutadi. Mahoratli cholg'uchilar ijrosida kuylar nafaqat takrorlanadi, balki har safar yangicha hislar bilan boyitiladi. Shu boisdan, ijrochilik maktablari, ustoz-shogird an'anasi va milliy musiqiy ta'lim tizimi bu borada alohida e'tiborga loyiq.

Biroq, bugungi globallashuv davrida milliy cholg'u musiqasini asrab-avaylash va uni yosh avlod ongiga singdirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. G'arb musiqasining keng tarqalishi fonida milliy kuylarimizni unutilishdan saqlab qolish uchun maqsadli siyosat va keng ko'lamli madaniy-ma'rifiy ishlar talab etiladi. Bu borada O'zbekiston davlatining olib borayotgan islohotlari, xususan, milliy san'at maktablarining rivojlantirilishi ijobiy natija bermoqda.

O'zbek san'ati tarixida cholg'u musiqasi o'ziga xos yuksak mavqega ega bo'lib, u xalqning ruhiy-ma'naviy hayotining asosiy tarkibiy qismi sanaladi. Bu musiqiy meros nafaqat badiiy ifoda vositasi, balki tarixiy xotira, estetik tarbiya va milliy o'zlikni shakllantiruvchi kuch sifatida ham katta ahamiyatga ega.

Cholg'u musiqasining asosiy ahamiyati quyidagilarda namoyon bo'ladi:

1. Milliy qadriyatlarning targ'ibotchisi sifatida — cholg'u kuylar orqali xalqning tarixiy, madaniy va diniy merosi targ'ib qilinadi.
2. Estetik va ruhiy tarbiyada — kuylar orqali insonda go'zallikka intilish, ruhiy tasalli va ma'naviy poklanish hissi shakllanadi.
3. Ijodiy merosni saqlashda — ustoz-shogird an'anasi asosida ijrochilik maktablari davom etmoqda.
4. Zamonaviy san'atga uyg'unlashuvi — milliy cholg'u musiqasi yangi sahna ishlanmalarida, teatr va kinematografiyada faol qo'llanilmoqda.

5. Xalqaro tanlovlarda O'zbekiston imidjini mustahkamlashda — cholg'u ansambllari orqali mamlakatimizning madaniy boyligi dunyoga tanitilmoqda.

Shunday qilib, o'zbek cholg'u musiqasi — bu faqat musiqiy ifoda emas, balki xalqning tarixi, qalbi va or-nomusi ifodasi bo'lgan san'at turidir. Uni asrash, rivojlantirish va zamonaviy avlodga yetkazish har birimizning burchimizdir.

XULOSA

O'zbek xalqining boy madaniy merosi asrlar davomida shakllanib, taraqqiy topib kelmoqda. Ushbu merosning eng yuksak va o'ziga xos jihatlaridan biri bu — cholg'u musiqasidir. Cholg'u musiqasi o'zbek san'ati tarixida nafaqat ijodiy ifoda vositasi, balki xalq ruhiyatining aks-sadosi, tarixiy xotiraning ifodachisi, estetik tarbiyaning muhim omili sifatida muhim o'rin egallaydi. Tarixdan ma'lumki, har bir xalqning san'ati uning tafakkuri, hayotga munosabati, orzu-umidlari va ijtimoiy-ruhiy holatining aksidir. O'zbek cholg'u musiqasi aynan shunday ruhiy asosga ega bo'lib, bu san'at turi xalq bilan birga yashab, uning barcha davrlaridagi holatini o'zida ifodalab kelgan.

Milliy cholg'ular — dutor, rubob, tanbur, nay, doira, gijjak va boshqa ko'plab cholg'ular o'zbek xalqining musiqiy tafakkurini ifoda etuvchi vositalardir. Ular orqali yaratilgan kuylar, navolar va maqomlar inson qalbini larzaga keltiradigan darajada kuchli ta'sirga ega. Ayniqsa, maqom san'ati doirasida cholg'u musiqasi o'zining yuksak badiiy va falsafiy mazmuni bilan ajralib turadi. "Shashmaqom", "Xorazm maqomlari" va "Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari" milliy cholg'u san'atining durdonalari bo'lib, ular asrlar davomida og'zaki ijod orqali avloddan-avlodga o'tib kelmoqda.

Bugungi kunda o'zbek cholg'u musiqasi nafaqat an'anaviy doirada rivojlanmoqda, balki zamonaviy san'at shakllari bilan uyg'unlashgan holda yangicha ifoda vositasiga aylanmoqda. Teatr, kino, estrada, akademik musiqalar

tarkibida ham milliy cholg'u ohanglari tobora ko'proq qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, yosh ijrochilar, san'at maktablari va konservatoriyalar orqali bu meros yangi avlodga yetkazilmoqda. Davlatimiz tomonidan o'zbek milliy musiqasiga, xususan, cholg'u san'atiga bo'lgan e'tibor mustahkamlanib borayotganini alohida ta'kidlash joiz. Milliy cholg'u ansambllari, xalq cholg'u orkestrlari va xalqaro miqyosdagi musiqiy festival va tanlovlarda yurtimiz vakillarining faol ishtiroki bu boradagi yutuqlarning yorqin ifodasidir.

Biroq, bu yo'nalishdagi ba'zi muammolar ham mavjud. Xususan, ayrim hududlarda cholg'u san'atiga qiziqishning pasayishi, ustoz-shogird an'analarining zaiflashuvi, milliy cholg'ularning raqamli formatda saqlanishi va targ'ibot ishlarining yetarlicha yo'lga qo'yilmagani kabi muammolar mavjud. Shuningdek, g'arb musiqasi va madaniyatining kuchli ta'siri fonida milliy cholg'u musiqasini asrash va avlodlar qalbiga singdirish uchun maqsadli ishlarni kuchaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek cholg'u musiqasi bu — xalq yuragi, ruhiyati va ma'naviyatining jarangidir. Uni asrab-avaylash, zamon bilan hamnafas qilib rivojlantirish, global sahnaga olib chiqish orqali biz nafaqat o'zligimizni saqlaymiz, balki butun insoniyatga boy madaniy merosimizni tanitish yo'lida xizmat qilamiz.

ADABIYOTLAR

1. Karimov, I.A. (1997). *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Jo'rayev, A. (2005). *O'zbek musiqa merosi va maqom san'ati*. Toshkent: "Sharq".
3. G'ulomov, R., & Xaitov, M. (2001). *O'zbek xalq cholg'ulari*. Toshkent: "Fan".
4. Sultonova, D. (2010). *O'zbek milliy cholg'ulari va ularning musiqadagi o'rni*. Toshkent: San'at nashriyoti.

5. Hayitmetov, A. (2002). *O'zbek xalq og'zaki ijodi va musiqasi*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi nashriyoti.
6. Tadjibaeva, G. (2017). *O'zbek musiqiy merosining tarixiy manbalari*. Toshkent: "Akademnashr".